

Ярослава ПОПОВИЧ

МЕТОДИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЖОВКІВЩИНИ

Досліджуються та описуються збережені пам'ятки са-
кральної, дерев'яної архітектури Рава-Руського регіону,
його історія. Пропонуються методи їх рекреації, зокрема у
туристичному векторі, що за останні роки набуває розви-
тку завдяки великій кількості туристів як з України, так і
з-за кордону.

Ключові слова: спадщина, церква, парафія, ремесло, іс-
торія, ікона, нація, будівництво, цінності, тур.

© Я. ПОПОВИЧ, 2014

Самобутня культура українського народу має бага-
товікову історію. Вона тісно пов'язана з природними
умовами, історичним буттям народу, способом його
життя, характером тощо. Культура поділяється на ма-
теріальну і духовну. Матеріальна частка проявляється
у ремеслах, національному одязі, кухні, знаряддях пра-
ці. Духовна культура — це коріння нашого народу, зви-
чай, традиції, обереги, свята, народна творчість, мисте-
цтво. Коли ми знайомимось із звичаями та обрядами
нації — ми знайомимось з її історією, повертаємось до
забутого, відроджуючи, пробуджуючи до життя наці-
ональні традиції, їх дух. Допоки є все у народній пам'яті,
доти є сам народ. Пам'ятка — це свідок епохи, істо-
ричної події, визначної особистості. Якщо ми говори-
мо про збереження культурної спадщини, то маємо на
увазі глибину наших коренів. Засвідчити наше право
на цю землю можуть документи. Пам'ятка — це справ-
жній документ, а не фальшивий диплом. Питання збе-
реження культурної спадщини у європейській традиції
бере початок із раннього середньовіччя і впродовж
усього подальшого часу набуло нових форм і методів.

Становлення України як незалежної держави, полі-
тичні та соціокультурні події, що відбуваються тут при-
вернули увагу європейської спільноти до нашої краї-
ни. Економічний розвиток держави сприяє формуван-
ню туристичної індустрії, яка на сьогодні за окремими
показниками ще не сягає рівня найбільш динамічних
туристичних регіонів світу. Сучасна концепція розви-
тку туризму розглядає кожного мандрівника як люди-
ну, котра зайнята пошуком своєрідності, як колекціо-
нера вражень і досвіду, що прагне під час своєї подо-
рожі відчувати автентичне життя мешканців відвідуваної
країни. Турист — це людина, поведінка якої мотиво-
вана бажаннями побачити невідоме та зрозуміти іншу
культуру, місцевість, людей, тобто в основу поведінки
її дії туриста покладено мотив зміни.

Туризм має неоднозначне тлумачення в сучасних
процесах. Він виконує інтегруючу і диференціюючу
функції, тобто, з одного боку, об'єднує держави, ро-
бить їх ближчими, веде до створення різноманітних
міжнародних організацій, які проводять свою діяль-
ність з метою співпраці в галузі туризму, допомагає
країнам увійти у світові інтеграційні та економічні про-
цеси, а з іншого боку, навпаки, — виокремлює кож-
ну націю, показує її самобутність та неповторність.

Багатим на історичні пам'ятки є Жовківський ра-
йон на Львівщині. З цим середньовічним регіоном
культури пов'язано чимало сторінок вітчизняної іс-
торії. Тут збереглися давні об'єкти сакральної архі-

тектури. Ці пам'ятки — художнє втілення в камені і дереві високих духовних прагнень народу. Витвори талановитих майстрів і ремісників цього краю, для яких краса була органічним елементом повсякденного життя, складають сьогодні численні мистецькі колекції різних музеїв.

Окремої сторінки заслуговує прикордонне місто Рава-Руська — стародавнє українське місто, колишній повітовий центр, нині місто районного підпорядкування, центр міської Ради, розташоване понад річкою Ратою. Довгий час Рава-Руська була малим містечком. Крім українців тут жили поляки, євреї та німці. В умовах класового і національного гніту більшість населення розорювалась, а міська верхівка оплячувалась і приймала католицьку віру, після чого одержувала всебічну підтримку від польських королів. Так, привілеями 1554, 1555, 1756 рр. міська верхівка була зрівняна в правах з польською шляхтою.

Більшого значення набула Рава-Руська в XVII столітті. Цьому сприяло те, що через неї проходив торговельний шлях зі Сходу на Захід. У місті розвивалися різні ремесла і торгівля, в чому були зацікавлені не тільки місцева шляхта і міська верхівка, але й польський король. Саме тому в 1622 р. місту були надані привілеї на проведення щорічних ярмарків, на які з'їжджались купці з усіх кінців Польщі.

Рава-Руська була центром важливих міжнародних подій XVII—XVIII століть. У 1698 р. тут відбувалась зустріч російського царя Петра I, що повертався з Відня, та польського короля Августа II, який йшов на чолі військ проти турецького султана. Протягом трьох днів відбувались переговори, і вже 3 серпня 1698 р. монархи домовились про спільну дію проти шведів. У 1704 р. у Раві-Руській зустрічались шведський король Карл XII з королем Речі Посполитої Станіславом Ліщинським, було погоджено спільні плани у боротьбі проти російського царя Петра I. Рава-Руська на початку XVIII ст. була однією власністю трьох шляхетських родин: Глоговських, Суходольських та Богушів.

Зараз у місті знаходиться чотири пам'ятки архітектури національного значення, 22 пам'ятки архітектури місцевого значення, вісім пам'яток історії і монументального мистецтва. Окремої уваги заслуговує ансамбль монастирського комплексу Реформаторів 1725 р. з костелом св. Архангела Михаїла 1737 р., що належить до визначних творів барокової архітектури.

Монастир оо. Реформаторської церкви Святого Архангела Михаїла замінив раніше збудовану дерев'яну будівлю, що розташовувалася за межами міста, на пагорбі, поряд з дорогою на Замость, і належав до найбільш цінних пам'яток. Засновниками монастиря були мер Грег Белз Ржечискі і Йосиф Гьоговські. Церква і монастир були збудовані в 1729—1737 рр. за проектом італійського архітектора Паоло Антоніо Фонтана. Монастир оновлювався у 1902 р., 1930—1935 рр. Брати-реформатори працювали тут до 1946 року [48]. Пізніше у приміщеннях монастиря знаходилася контора «Сільгосптехніки» та склади шкідливих хімічних речовин, які спричинились до руйнації стін. Спільними зусиллями громадських ініціатив та місцевої влади зараз проводяться заходи щодо вивчення пошкоджень та руйнувань об'єкта, пропонуються методи збереження та шляхи популяризації комплексу. За результатами проведеної зустрічі архітекторів, науковців, влади та громадськості міста Рава-Руська було виявлено, що для часткового відновлення ансамблю потрібно близько 20 млн. гривень. Розраховувати на виділення державних коштів в умовах жорсткої економії у країні неможливо, тому потрібно залучати кошти інвесторів та спонсорів. Зараз проводиться активна робота місцевими громадськими об'єднаннями: це прибирання навколишньої території монастиря та внутрішніх приміщень. Зважаючи на те, що у деяких місцях об'єкт сильно пошкоджений, доступ до нього неможливий, що заважає реставраційним роботам. Проведена фотофіксація значної частини монастиря і храму, створена презентація, що дає змогу частково ознайомитися з об'єктом.

Кам'яні архітектурні пам'ятки українських земель на захід від Дніпра, що входили до Речі Посполитої, будувалися за ініціативою окремих магнатів та монастирів запрошеними з різних країн архітекторами. Очевидно, вподобання замовників і творців — виконавців, котрі приносили із Заходу стильові особливості, відбилися на спорудах, де не відчутно такої художньо-стильової єдності, як на сході України. Паоло Антоніо Фонтана відомий передусім як виконавець проектів храмових та монастирських комплексів: церква Святого Йосифа у Раві-Руській (побудована у 1700—1776 рр.), церкви у Любарті, Холмі, Велика синагога у Володаві, спів-автор монастирів у Львові та Любліні.

І костел, і монастир зараз сильно пошкоджені. Відомо, що інтер'єр костелу і фасаду прикрашали картини, на жаль сюжети нам невідомі, його інтер'єр також відзначався пишним оздобленням: скульптурні елементи, живописні сцени на стінах та склепінні. Бароко у малярстві — епоха великих колористів у європейському й українському мистецтві. Колір становить найзначнішу окрасу живописного твору. Не випадково виняткового розквіту зазнав портретний жанр, в якому постав образ людини — цьому неспокійному і мінливому за контрастивним розмаїттям подій, ідей, ідеалів часі.

У Львові в цей час виникає один із значних осередків монументального ілюзійністичного живопису, тісно пов'язаного з мистецькими течіями Польщі. В 1733—1740 рр. місцеві живописці Р. Бартицький, Й. Сорочинський та П. Волинський на чолі з досвідченим майстром В. Мазуркевичем розписують львівський костел бернардинів. Ці художники значно змінили вигляд інтер'єра, збагативши його ілюзорними арками, колонами, обрамленням порталів. Такий характер розпису, що надавав сцені релігійного чуда ілюзорної достовірності та містичного забарвлення, був на той час досить поширеним у багатьох католицьких храмах. У настінному живописі костелів ілюзійністичні прийоми часто використовувались не лише з метою зображення релігійного чуда, апофеозу святих тощо, але й для збагачення архітектурних форм. Характер розписів у Равському Михайлівському храмі є винятково інший, наповнений символічними сценами, знаками, ілюзорність тут передана надзвичайно «свіжою», майже «прозорою» синьою барвою, що домінує у кольоровій гамі. Загальний колорит соковитий, хоч значною мірою втрачений та пошкоджений, але вцілілі елементи дають можливість уявити його вишуканість.

Монастирський комплекс у Раві-Руській має цікаву і неординарну у плані «щільну» забудову. Двоповерхові келії прилягають до костелу, мають внутрішню замкнуту подвір'я і з'єднані з костелом переходами, є близькі за структурою до міських жител того часу. Сам костел у плані нагадує базиліку. Головний фасад і презбітерії прикрашає бароковий фронтон із сандриком. Інтер'єр цього костелу також відзначається порівняно пишним оздобленням. На пристінні стовпи-пілони, що несуть підпругні арки склепіння, накладено здвоєні пілястри. Нава, поділе-

на на три прясла, перекрита циліндричним склепінням із розпалубками, а два прясла монастирського хору перекриті хрестовими склепіннями. Про живописні сюжети також не маємо детальних відомостей. Невеликі фрагменти вцілілих живописних сцен дають привід стверджувати, що виконувалися вони талановитими живописцями, імена яких наразі невідомі.

Сучасний стан костелу і монастиря потребує негайного втручання дослідників, науковців та реставраторів. Позитивним моментом є те, що влада міста, депутатський корпус мають на меті відновити історію краю і звертають увагу на виявлення та вирішення проблем збереження пам'яток культури, до переліку яких належить також Монастир оо. Реформаторської церкви Святого Архангела Михаїла.

Першочергове завдання громадськості полягає у створенні фахової комісії, яка б вивчила сучасний стан пам'ятки, документальних та матеріальних потреб для її збереження. В умовах кризи економіки в країні, та зважаючи на байдужість або несприяттє державних структур у збереженні культурного насліддя, марно сподіватися на швидке вирішення такої проблеми. Отже, на мою думку, доцільним буде звернення про допомогу до приватних структур міста та іноземних інвесторів. Актуальність дослідження та збереження комплексу полягає у тому, що костел мав би стати одним із пунктів туристичного маршруту «Пам'ятки Розточчя» та приносити дивіденди духовного та матеріального характеру.

На цьому етапі зусиллями аматорів проводиться фотофіксація ансамблю, надалі планується створення відеоряду, як одного із способів збереження та популяризації культурного надбання міста.

Ще один цікавий зразок пам'ятки бароко — костел Св. Йосипа (1770—1776 рр.), зовнішні кути його стін заокруглені, і через це фасад, оформлений спареними пілястрами, сприймається особливо пластично. В інтер'єрі костелу на хрещатих склепіннях — фрагменти настінного розпису.

У XVIII ст. в Раві-Руській була споруджена дерев'яна церква Святого Юрія. При ній у 1736 р. виникло братство равських міщан [19, с. 104]. Перша дерев'яна церква була збудована громадським коштом у 1612 році. У 1716 р. постала наступна дерев'яна тризрубна триверха будівля, яка простояла до 1812 року. Викликає занепокоєння стан дерев'яних церков, оскільки дерево дуже вразливе. Загалом у

Львівській області близько 900 дерев'яних храмів і 90 відсотків з них потребують реставрації. Добре, що за останні роки ними зацікавилася громадськість.

Однією з найвизначніших пам'яток дерев'яної архітектури на Жовківщині є церква Зіслання Святого Духа у с. Потелич, що знаходиться за 7 км від м. Рава-Руської. В минулому місто Телич, зараз — село Потелич, єдине у своїй цілності завдяки збереженим природним ландшафтам з чудовими краєвидами, хутірною системою проживання. Поруч — гора Городище. Потеличани в 1998 р. відсвяткували 775 років першої згадки про поселення та 500 років надання місту Магдебурзького права, котре у 1498 р. було надане місту Потелич (право самоврядування). Воно стає одним із великих економічних центрів. Тут були знамениті гончарні майстерні, фаянсова фабрика, дві гути, броварня, гуральня, млини, воскобійня і чималий ремісничий промисел — ткацький, кушнірський, шевський, сідлярський, ковальський, боднарський та інші.

Три дерев'яні церкви стояли у Потеличу ще на початку XX століття. За найстарішу будову міста вважають церкву Святого Духа, яка збереглась донині і охороняється державою як пам'ятка архітектури. Збудована вона ймовірно у 1502 р. на кошти гончарського цеху. Церква є яскравим прикладом забудови бойківського типу зі ступінчасто-пірамідальним перекриттям. Однак центром уваги мусить бути величезна вежа — дзвіниця при Троїцькій церкві, яка підноситься над цілим містом. Вона стоїть на дев'яти могутніх стояках-стовпах, з яких деякі мають діаметр близько 70 см, висота сягає 20 метрів.

В Потеличі зберігались книги-першодруки, виготовлені в Києво-Печерській Лаврі. Це «Тріодь цвітна» (початок XVII ст.), «Апостол» (XVI ст.), «Ірмалігон» (початок XVIII ст.), «Бесіди Василя Великого» (кінець XVI ст.). Ці книги, з майстерно виконаними гравюрами, є справжнім шедевром раннього книгодрукування. Нині вони зберігаються в архівах музеїв. Невичерпною криницею мистецтва майстрів Потелича, як і гончарство, було малярство. Потелицькі ікони за своєю красою і привабливістю, технікою виконання не поступаються кращим європейським зразкам.

У протилежний бік від с. Потелич через місто Рава-Руську пролягає шлях до сіл Волиця, Річки, Забір'я, Гійче, кожне з яких має історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти.

Річки — село у Жовківському районі Львівської області, вперше згадується в історичних документах за 1531 рік. Найдавніші згадки про місцеву церкву походять з 1578 року. У 1616 р. парафія отримала привілей від дідича Тшчінського, попередня дерев'яна церква з 1716 р. занепала у 1880-х рр. У 1890 р. стараннями о. Івана Михальчука завершено будову нової дерев'яної церкви, яку провели Григорій Теловець та Дмитро Пончек і Іван Дацко. Церкву прикрасив олійним живописом Фелікс Заблоцький, на жаль, вона згоріла під час Першої світової війни. У 1920 р. на її місці звели існуючу церкву, яка по Другій світовій війні стояла зачищеною до 1989 року. У 1983 р. в ній влаштували сільський краєзнавчий музей. Зараз храм перебуває у користуванні громади УГКЦ. Стара церква знаходиться у центрі села, на високому підвищенні в оточенні дерев, поблизу дороги: тризрубна безверха приземиста будівля. Складається з трьох прямокутних об'ємів — нави в центрі, вужчого вівтаря зі сходу та незначно вужчого невеличкого присінку з заходу. До вівтаря симетрично прибудовані ризниці. Стіни будівлі вертикально шальовані дошками, посередині нави з обох сторін підперті масивними контрфорсами. Всі приміщення вкриті двосхилими дахами. На децю вищому гребені даху нави встановлений чотирибічний ажуровий ліхтар, завершений маківкою. На захід від церкви розташована проста дзвіниця на двох дерев'яних стовпах з підкосами, вкрита чотирисхилим повним дашком [16, с. 152]. Скромна з вигляду будівля, яка запам'яталася тільки контрфорсами.

Дерев'яна церква св. Параскеви у с. Забір'я розташована на рівній ділянці, при дорозі. Тризрубна триверха будівля, класична конструкція — ширша квадратна у плані нава, до якої зі сходу прилягає гранчастий вівтар з двома захристіями по боках, а з заходу — прямокутний бабинець з прибудованим незначно ширшим присінком. Північна захристія більша, зведена одночасно з церквою, південна невелика, добудована пізніше. Церкву оточує піддашся, оперте на випуски вінків зрубів. Стіни підпаса-ння по зрубам шальовані вертикально дошками, надопаса-ння — кожуховані гонтами. Зруб надопаса-ння нави та незначно нижчі зруби надопаса-ння бабинця і вівтаря, вінчають великі світлові восьмери-ки, вкриті шоломовими банями зі сліпими ліхтарями і маківками. На південний захід від церкви знаходиться дерев'яна триярусна квадратна в плані дзві-

ниця, вкрита наметовим дахом. На надпоріжнику її дверей вирізьблений напис «Пд 1889», що засвідчує час її побудови. Вхід на огорожену церковну територію з боку вулиці веде через чотиристовпову брамку, вкриту пірамідальним наметом [16, с. 64].

Ще одна дерев'яна церква у с. Гійче стоїть біля головної дороги на чималій ділянці, хоча з трьох сторін оточена забудовою. Відразу кидається у вічі, що храм, як і територія навколо нього, відремонтовані та доглянуті. До речі, раніше церкву оточували старі дерева — тепер ніщо не заважає оглядати будівлю. Вхід на церковне подвір'я через накрите ворота. Найдавніші згадки про святиню в Гійче походять з 1578 року. Правда, є відомості, що перша церква була побудована у 1460 р., а в 1570 р. її спалили татари. У 1690 році (або на поч. XVIII ст.) збудували наступну дерев'яну церкву св. арх. Михайла, яку в народі називали «волоською». Незабаром у 1718 р. парафія отримала ерекційний акт. У 1860 р. (за іншими джерелами 1866 року) стараннями пароха о. Платона Куровецького зведена існуюча дерев'яна церква св. Кузьми і Дем'яна. Її фундатором був місцевий поміщик Анатолій Яблонський, який виділив ліс для будівництва. Головним майстром був мешканець с. Гійче Ілля Гнідець, після Другої світової війни церква стояла зачинена до 1989 року. Будівля тризрубна, розміром 22 м х 9 м, до гранчастого вівтаря прибудовані ризниця, до бабинця — великий присінок з трьома дверима. Традиційно оточена піддашшям, стіни під яким вертикально шальовані дошками, а над ним — покриті фарбованим гонтом. До речі, на південній стіні наві намальовані білою фарбою цифри року будівництва — «1860». Відмінним є те, що замість усіх випустів зрубів влаштовані дерев'яні пілястри на постаментах. Церкву на трьох світлових восьмериках завершують шоломові бані з ліхтарями та маківками, на яких закріплені високі хрести. Цікаво, що у верхній частині куполів, над бабинцем і навою, встановили донизу повернуті складені фрагменти з труб. Важко сказати, яку функцію вони виконують, можливо, для вентиляції. У 1992 році місцевий художник В. Васильків зробив настінний розпис в інтер'єрі храму. У ньому розташований високий багатоярусний іконостас. На південь від церкви стоїть дерев'яна двоярусна дзвіниця з 1867 р., накрита шатровим верхом [16, с. 34].

Церква Святого великомученика Димитрія Солунського, що височіє у с. Волиця, хрещата в плані, п'ятиверха дерев'яна споруда, яка вражає своєю мо-

нументальністю. Стіни надопасання вкриті кожухова-ними гонтами, церква належить до найкращих будівель регіону, збудована в 1875 р. коштом добровільних пожертв парафіян. Довжиною 30 м, шириною 21 м і висотою 28 м вона вміщає близько 1600 осіб. Останній ремонт внутрішнього простору проводився в 1980 р., а зовнішній — 2004 року. Початкове малярство в храмі виконав Теофіл Копистинський. Цікаве вирішення інтер'єру храму. Бокові рамена об'єднані з навою триарковими прорізами. По всьому периметру церкви розміщені хори, що виходять в наву. Предмети особливого шанування: оригінальні ікони, написані Т. Копистинським — «Моління про чашу» (1910 р.) та «Свята Трійця і Богородиця» (1918 р.); дві ікони «Хресна дорога Спасителя» (XVIII ст.).

Як бачимо, на території Жовківського району, прилеглій до кордону з Республікою Польща, збереглося багато пам'яток дерев'яної архітектури. Вони є носіями не тільки матеріальної, але й духовної культури народу, тому важливою є розробка ефективних методів їх збереження. З 1991 по 2011 р. на Львівщині згоріло 15 церков, 59 зазнали значних руйнувань. Які причини такого спустошення? Що змусить громаду уважніше ставитися до храму? Перш за все — це знання про те, яку цінність несе у собі пам'ятка чи об'єкт мистецтва, наскільки є важливим їх збереження. Часто дерев'яні церкви спеціально знищують, аби на цьому ж місці збудувати нові — муровані. Інколи, а це дуже прикро (!), самі священники є ініціаторами таких методів будівництва. І такі прикрі випадки будуть відбуватися доти, доки пам'ятка не буде внесена до Державного реєстру пам'яток, а її стан збереження буде чітко контролюватися законом про «Збереження культурної спадщини».

Не менш шкідливими чинниками у питанні руйнації є наявність у дерев'яних храмах пошкодженої електромережі, відсутність належного заземлення та громовідводів, відсутності систем оповіщення про небезпеку чи несанкціонованого проникнення на територію пам'ятки. Проведення відновлюючих та реставраційних робіт, які не завжди виконують фахівці, а місцеві «майстри», несуть також велику загрозу культурному надбанню. Неприпустимим є використання у сакральних спорудах пластику, гіпсу та інших ненатуральних матеріалів.

Одне із ключових питань, яке необхідно вирішити в найближчий час, — питання оптимізації взаємодії

туризму і культури як на рівні центральних органів влади, так і на місцях. Культурна спадщина, музеї, театри в більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків. І, як наслідок, свого клієнта отримують галузі транспорту і громадсько-го харчування, готелі, місцева промисловість та ін.

Координація стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна привести до більш тісної співпраці місцевої влади і бізнесу у вирішенні конкретних завдань по збереженню культурної спадщини, впровадженню в практику діяльності музеїв, національних заповідників, передової практики менеджменту, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і координації діяльності з суб'єктами туристичної індустрії. Перспективний розвиток туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, більше уваги варто приділяти галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей відноситься і сільський зелений туризм, який давно практикується в Україні. Адже в селах, які мають відповідну рекреаційну базу, завжди було багато відпочивальників з міста. Агротуризм — вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення, або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Базою відпочинкового туризму є житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові і інші надбання тієї чи іншої місцевості. Науково-пізнавальним видом сільського зеленого туризму є екотуризм, що характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку. Головною фігурою в забезпеченні функціонування відзначених видів туризму, в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає житло, забезпечує харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості. Для того, щоб здійснювати це на відповідному рівні, необхідно вчитись.

У Жовківському районі частково сформовано розуміння сільського зеленого туризму як специфічної

форми відпочинку на селі, з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону. Сільський зелений туризм у більшості країн розглядається як невід'ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села, та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем. Враховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського зеленого туризму є особливо бажаними.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні числа відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших. Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, зокрема Яворівського Національного парку, де є можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону. Усі згадані пам'ятки сакральної дерев'яної архітектури розташовані у мальовничій місцевості Розточчя, яка має свою цікаву історію, звичаї, кухню, обрядовість. Вони можуть популяризуватися у діяльності сільського зеленого туризму. Важливими завданнями для проведення турів у Равському регіоні є дослідження збережених пам'яток, їх ознакування. Паспортизація мистецьких цінностей та об'єктів рухомої і нерухомої спадщини дасть змогу систематизувати їх, внести до загальнодержавного Реєстру культурної спадщини та уможливить контроль за їх розміщенням чи використанням. Інформаційна продукція: буклети, листівки, банери забезпечать туристам більше знань про тур. Найбільш важливими для подорожуючих є інформація та засоби зв'язку, тому доцільно забезпечити найбільш відвідувані об'єкти доступом до мережі Інтернет. Вкрай важливим сегментом для туристичної діяльності є якість доріг. Якщо головна магістраль сполученням Львів—Рава-Руська має на-

лежне покриття, то сільські дороги терміново потребують капітального ремонту.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. А це, одночасно, й вагомий внесок у розвиток села. Прикладом може бути створення місцевих осередків Спілки розвитку сільського зеленого туризму у Львівській області або районних об'єднань громадян, зацікавлених в розвитку інфраструктури для сільського зеленого туризму тощо. Суттєву роль відіграє розвиток сільського зеленого туризму у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати і обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Туризм є соціальним явищем за своєю природою та поступово стає невід'ємною складовою сучасного життя. В умовах підвищення життєвих стандартів і збільшення часу для відпочинку працюючого населення туристська активність має тенденцію до зростання і охоплення дедалі більших верств суспільства. Сучасний стан сільського зеленого туризму в Україні потребує удосконалення за такими параметрами:

1. Недосконалість законодавчої бази, що найчастіше породжує різного роду зловживання, щодо використання чи переміщення культурного надбання; унеможливорює залучення коштів для проведення реставраційних робіт.

2. Низький рівень розвитку інфраструктури інколи є причиною ігнорування пам'яток як важливої складової туристичної сфери та культурного життя регіону.

3. Недостатній рівень популяризації сільського зеленого туризму в Україні як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках призводить до занепаду або повної втрати об'єктів культури та мистецтва, а час-

то — цілих осередків — як джерела автентики та унікальності.

4. Відсутня система оцінки якості послуг призводить до маніпулювань з боку туроператорів чи інших надавачів цих послуг.

5. Недостатня увага з боку органів місцевого самоврядування до розвитку сільського зеленого туризму є однією з ключових причин небажання місцевого населення займатися сільським зеленим туризмом.

6. Питання екології повинне стати пріоритетним у галузі туризму: використання пластику та його утилізація, засмічення присадибних ділянок, лісових та паркових зон; забруднення водойм та річок.

Україна має значні природні, кліматичні та рекреаційні ресурси для розвитку зеленого туризму, оцінку яких в Україні лише почали проводити. Студентське товариство кафедри менеджменту Львівської національної академії мистецтв також долучається до цієї роботи і розробляє проекти розвитку осередків зеленого туризму та заходи щодо інноваційного розвитку туристично-рекреаційних зон. На світовому рівні характерною ознакою туризму останніх років є досить висока динамічність і стабільність його розвитку, а також його активний вплив на економіку багатьох країн, що мають сприятливі рекреаційні ресурси. У той же час потребують дослідження питання регулювання українського ринку туристично-рекреаційних послуг, оцінки ефективності туристичної діяльності в сільській місцевості України, розвиток різних видів сільського туризму.

Сільський туризм — це діяльність сільського населення, пов'язана із сільським середовищем, сільським будинком і заняттями, в центрі яких природа і людина. Він не шкодить оточуючому природному і культурному середовищу, на відміну від масового, і в той же час робить істотний внесок у регіональний розвиток, дає змогу використовувати існуючий житловий фонд і не вимагає значних інвестиційних витрат. Продукт сільського туризму — пакет, який складається з туристичних атракцій сільської місцевості, послуг ночівлі, харчування та організації відпочинку. В туристичній діяльності України сільський туризм розглядається як явище, що розвивається, сприяє підвищенню рівня життя та доходів сільського населення. Враховуються усі види сільського туризму: зелений туризм, відпочинок (проживання) в сільських будівлях (агрооселях), агротуризм, науково-

пізнавальний туризм, спортивно-оздоровчий (пішохідний, лижний, гірський, велосипедний, кінний), релігійний туризм. Особливо важливим фактором розвитку сільського туризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого селянського господарства, причому реалізації її на місці. Отже, сільський туризм є невід'ємною складовою частиною комплексу соціального, економічного розвитку села, одним із засобів вирішення багатьох сільських проблем, серед яких брак робочих місць. Дослідження виявили, що кожен регіон України характеризується своїм напрямом розвитку сільського зеленого туризму, де провідне місце займає західний регіон.

Інноваційне рішення щодо розвитку інфраструктури сприятиме поліпшенню іміджу держави на світовому ринку туристично-рекреаційних послуг. Тому підприємствам необхідно розвивати зелений туризм, який сприятиме розвитку села, відкриє можливості наповнюваності бюджетів місцевих органів самоврядування, розширить сферу зайнятості сільського населення, позитивно вплине на економіку та екологію районів України, сприятиме відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини.

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. — Львів : Світ, 1992. — 270 с.
2. Бавыкин В. Новый менеджмент / В. Бавыкин. — М. : Экономика, 1997. — 68 с.
3. Батіг М.І. Йов Кондзелевич і Богородчанський іконостас / М.І. Батіг. — Л., 1957. — 64 с.
4. Бевз М. Жовква — ренесансне ідеальне місто. Українська реалізація концептуальної схеми П'єтро Катанео / М. Бевз // Історія мистецтва та архітектурна спадщина Жовкви. Проблеми охорони, реставрації та використання. — Жовква ; Львів, 1998. — С. 36—43.
5. Бевз М. Проблеми дослідження, систематизації та охорони планувальних укладів історичних міст (на матеріалах Галичини) / М. Бевз // Народознавчі зошити. — 2002. — № 2. — С. 237—251.
6. Бідняк Микола. Альбом / під ред. Миколи Маричевського. — К., 2000. — 79 с.
7. Ваврик М. ЧСВВ. По Василіянських монастирях / М. Ваврик. — Торонто, 1958. — 285 с.
8. Ваврик М. ЧСВВ. Нарис розвитку і стану василіянського Чина XVII—XX ст. / М. Ваврик. — Рим, 1970. — 203 с.
9. Вашуленко І. Практична психологія менеджменту: Як зробити кар'єру. Як будувати організацію / І. Вашуленко. Науково-практичний посібник. — К. : Україна, 1994. — 399 с.
10. Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України / В.В. Вечерський. — К., 2002. — 592 с.
11. Герич В. Проблеми регіонального розвитку та відродження спадщини Жовкви / В. Герич // Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. — Жовква ; Львів, 1998. — 196 с.
12. Гриценко О. Культурна політика: концепції й досвід / О. Гриценко. — К., 1994. — С. 28.
13. Добош Михайло. Догматичне богослов'я католицької Церкви / Михайло Добош. — Львів : Духовна семінарія Святого Духа УГКЦ, 1994. — 502 с.
14. Драган М. Українська декоративна різьба XVI—XVIII ст. / М. Драган. — К., 1970 // Иконостас. Происхождение. Развитие. Символика. — М., 2000. — 752 с.
15. Жовква крізь століття / Міністерство культури України ; Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві. — Випуск II. — Львів : Растр-7, 2012. — 389 с.
16. Жовківщина — історичний нарис / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Земляцьке об'єднання «Жовківщина». — Т. 1—5. — Жовква ; Львів ; Балтимор, 1994—1998.
17. Жолтовський М.П. Художнє життя на Україні / М.П. Жолтовський. — К., 1973. — 285 с.
18. Історія українського мистецтва. — Т. 3. — К., 1970. — 437 с.
19. Каліка Я. Нестеров / Я. Каліка, Г. Яремич. — Львів : Каменяр, 1990. — 125 с.
20. Кати́хизм. Церква в Потребі. — Рим, 1990. — 98 с.
21. Козарський П. Жовква і її святині / П. Козарський, Т. Сват. — Жовква, 1999. — 243 с.
22. Кравич Д.П. Українське мистецтво : навчальний посібник : у 3 ч. / Д.П. Кравич, В.А. Овсійчук, С.О. Черепанова. — Львів : Світ, 2005. — 268 с.
23. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич, М. Терлецький, П. Ісаїв та ін. — Львів, 1991. — 345 с.
24. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині: ЗЧСВВ / І. Крип'якевич. — Жовква, 1926. — С. 70—104.
25. Лесик О.В. Замки та монастирі України / О.В. Лесик. — Львів : Світ, 1993. — 176 с.
26. Любачівський І. Літургіка / І. Любачівський. — Рим, 1990. — 126 с.
27. Мартинюк А. Ренесансна житлова архітектура Жовкви / А. Мартинюк // Народознавчі зошити. — 2002. — № 2. — С. 262—271.
28. Марчук Лариса. Жовква — ідеальне місто Європи / Лариса Марчук // Віче. — 2010. — Харків : Історія. — № 1/262. — С. 45—47
29. Мацюк О. Замки й фортеці Західної України / О. Мацюк. — Львів, 1997. — 160 с.

30. Міляєва Людмила. Стінопис Потелича. Мистецтво / Людмила Міляєва. — К., 1969. — 245 с.
31. Музей: менеджмент і освітня діяльність. — Львів : Літопис, 2009. — 224 с.
32. Накопало В. Вирішення проблем охорони пам'яток в Державному історико-архітектурному заповіднику у м. Жовкві / В. Накопало // Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. — Жовква ; Львів, 1998. — 196 с.
33. Новіков М.В. Розробка бізнес-плану проекту / М.В. Новіков. — К., 1995. — 44 с.
34. Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок / В.А. Овсійчук. — К., 1991. — 400 с.
35. Овсійчук В.А. Українське малярство Х—XVIII ст. / В.А. Овсійчук. — Львів, 1996. — 497 с.
36. Овсійчук В.А. Українське мистецтво другої половини XVI — першої половини XVII ст. Гуманістичні та вільні ідеї / В.А. Овсійчук. — К., 1985 — 184 с.
37. О. Юліян Катрій, ЧСВВ. Наша християнська традиція / О. Юліян Катрій, ЧСВВ. — Львів : Місіонер, 2007. — 394 с.
38. Патріарх Димитрій (Ярема). Іконопис Західної України XII—XV ст. / Патріарх Димитрій (Ярема). — Львів, 2005. — 508 с.
39. Парцей М. Стародавня Жовква / М. Парцей — Львів : Світ, 2005. — 168 с. — (Історичні місця України).
40. Петренко М.З. Українське золотарство / М.З. Петренко. — К., 1969. — 276 с.
41. Погорелова А. Джерела не замерзають: Культурне життя регіонів у контексті державної політики / А. Погорелова // Українська культура. — 1995. — № 1. — С. 5.
42. Погорелова А.І. Інфраструктурне забезпечення культури / А.І. Погорелова // Українська культура. — 1994. — № 4/6. — С. 4—5.
43. Полунєєв Ю. Культурний шок у посткомуністичних суспільствах у період ринкової трансформації (перспектива України) / Ю. Полунєєв, Ю. Загоруйко // Сучасність. — 1994. — № 10. — С. 79—81.
44. Посацький Б. Просторовий розвиток Жовкви у контексті транскордонних зв'язків між Україною і Польщею / Б. Посацький // Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. — Жовква ; Львів, 1998. — 196 с.
45. Прес-архів жовківського заповідника. — Жовква, 1998. — 149 с.
46. Рава-Руська. Подорож містом. Путівник / Рава-Руська міська рада. — 2012.
47. Рава-Руська. План міста / Рава-Руська міська рада. — 2012.
48. Рава-Руська XV—XXI ст. / Рава-Руська міська рада. — 2012.
49. Рудницький А. Жовква — архітектурна перлина України. Проблеми і перспективи розвитку міста / А. Рудницький // Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. — Жовква ; Львів, 1998. — 196 с.
50. Румянцева К.Р. Менеджмент в організації / К.Р. Румянцева. — Львів : Перспектива, 1997. — 321 с.
51. Стасенко В. Христос і Богородиця у дереворізах кирилических книг Галичини XVII ст. / В. Стасенко. — К., 2003. — 162 с.
52. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. — Львів, 1992. — С. 8—9.
53. Фесюк Г. Свічадо жовківського краю / Г. Фесюк. — Львів : Паіс, 2004. — 254 с.
54. Шамардіна Н. Українська ікона XV—XVII ст. / Н. Шамардіна. — Львів, 1994. — 34 с.
55. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX ст. / Р. Шмагало. — Львів : Українські Технології, 2005. — 526 с.
56. Ярема В. Дивний світ ікони / В. Ярема. — Львів, 1994. — 139 с.
57. Яремич Г. Дорога до храму / Г. Яремич. — Львів, 2000. — 98 с.
58. Яремич Г. Жовква — історичне місто-заповідник / Г. Яремич // Галицька брама. — Львів : Центр Європи, 1997. — № 4/28. — С. 5.

Yaroslava Popovych

ON SOME METHODS IN POPULARIZATION OF ZHOVKVA CULTURAL HERITAGE

In the article have been studied and described several survived monuments of sacral wooden architecture in Rava-Ruska region as well as history of environment. Proposals have been forwarded as for some methods of recreation, particularly in tourism sector, that during recent years got active development due to the large number of tourists from Ukraine and from abroad.

Keywords: heritage, church, parish, craft, history, icon, nation building, values, tourism, conservation, culture, promotion and tradition, life.

Ярослава Попович

МЕТОДЫ ПОПУЛЯРИЗАЦИИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ЖОВКОВЩИНЫ

Исследуются и описываются сохранившиеся памятники сакральной, деревянной архитектуры Рава-Русского региона, его история. Предлагаются методы их рекреации, в частности, в туристическом векторе, который за последние годы получил развитие благодаря большому количеству туристов как из Украины, так и из-за границы.

Ключевые слова: наследие, церковь, приход, ремесло, история, икона, нация, строительство, ценности, туризм, сохранение, культура, популяризация, традиция, быт.